

Projekt Antonína Friče na záchranu zanikajícího světa populací lososa labského (*Salmo salar*) v řekách na území Čech (70. – 90. léta 19. století)

Mgr. Nina Milotová, Ph.D.*

Dědictví zaniklých krajin: identifikace, rekonstrukce, zpřístupnění; Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 17. 5. 2022

*Národní muzeum, oddělení vědeckého tajemníka, e-mail: nina.milotova@nm.cz

ÚVOD

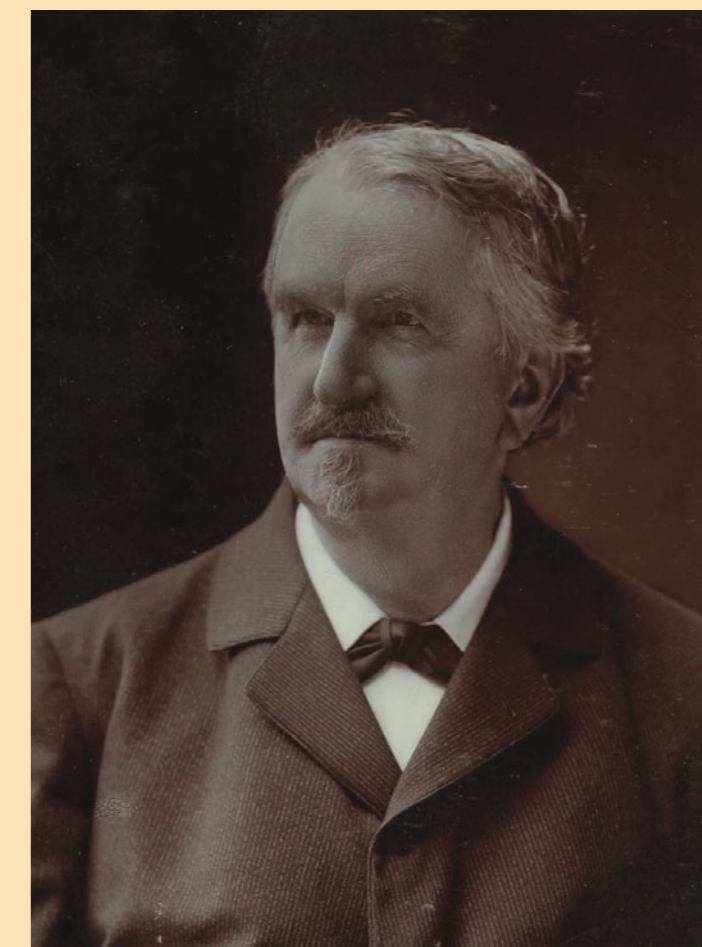
Výrazný rozvoj průmyslu, lodní dopravy (spojený s regulačními pracemi na řekách) a bezohledné způsoby lovu ryb s sebou v polovině 19. století přinesly velký úbytek rybích populací v českých vodních tocích. O nápravu situace se pokusil prof. Dr. Antonín Frič (1832–1913), významná vědecká osobnost Musea Království českého. Na konci 60. let 19. století byl osloven c. k. ministerstvem orby a českým zemským sněmem k odborným konzultacím v rámci přípravy rybářského zákona (nakonec vstoupil v platnost v polovině 80. let). Konfrontace s řadou otázek, na které nebyl schopen podat kvalifikovanou odpověď, podnítila Fričův zájem o zkoumání dané problematiky. Ten vyústil v zorganizování 30 let trvající akce (70. – 90. léta 19. století), jejíž hlavní tváří se stal losos obecný (*Salmo salar*) migrující do Čech ze Severního moře. Dlouholetému referentovi pro obor rybářský při Zemědělské radě Království českého se podařilo v jejím průběhu vytvořit širokou síť spolupracovníků poskytujících mu jak mnohé poznatky z oblasti praktického rybářství, tak materiál pro výzkum.

CÍLE

- zmapovat příčiny, průběh a výsledky akce Antonína Friče na zvýšení populace lososa labského
- zaměřit pozornost na místa řek klíčová pro úspěšnou migraci a rozmnožování lososa labského
- rekonstruovat síť Fričových spolupracovníků nejen z řad odborné, ale především laické veřejnosti
- analyzovat způsob komunikace akce vůči široké veřejnosti

MATERIÁL A METODY

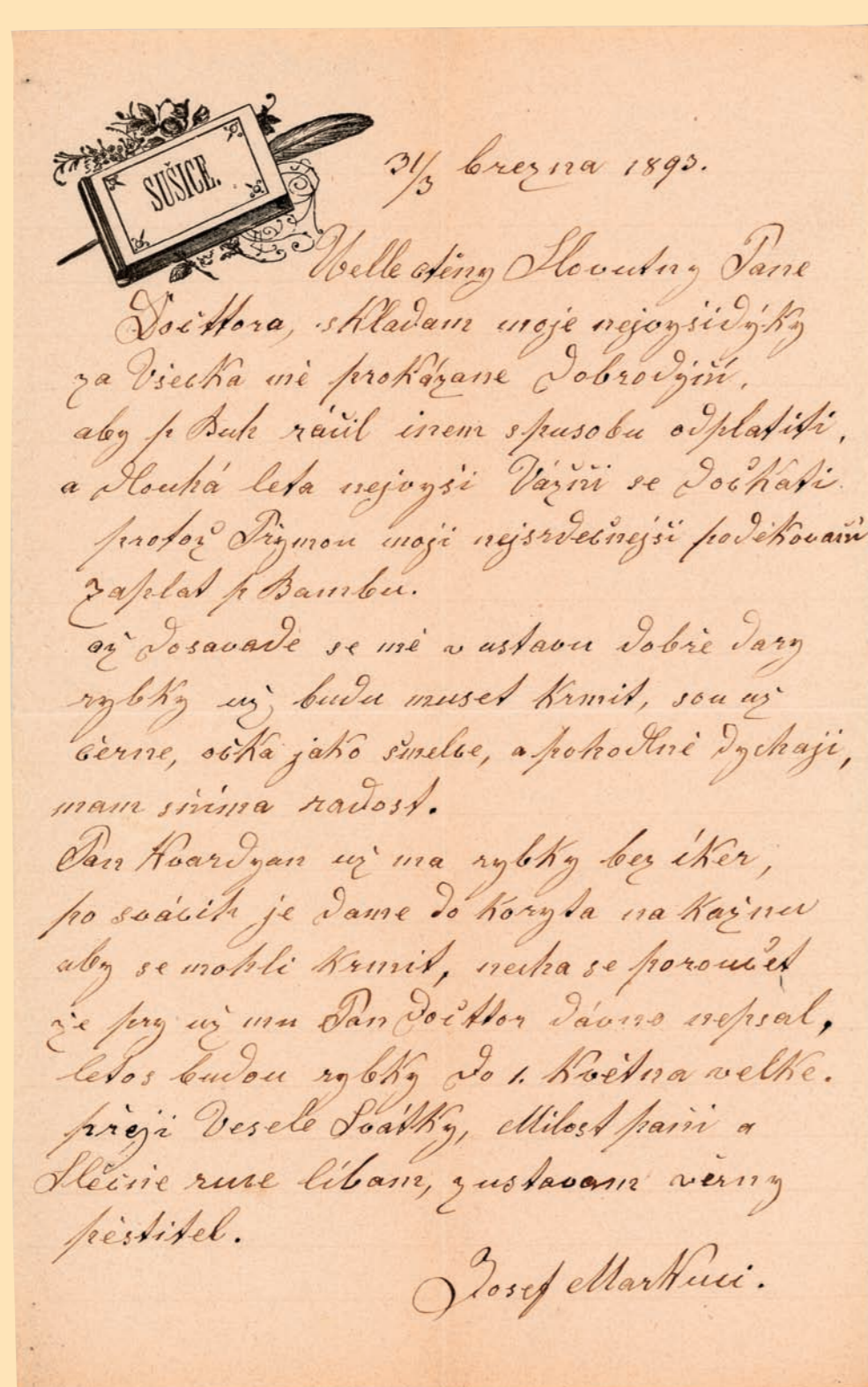
Výzkum je založen na analýze dobových pramenů a literatury uložených především v Národním muzeu (primárně v Historickém muzeu, Přírodovědeckém muzeu, Knihovně Národního muzea). Stěžejní pozornost je věnována odborným a popularizačním výsledkům výzkumu a rybářských zjištěních publikovaných v průběhu sledovaného období. Analyzovány jsou dále archivní prameny z osobní pozůstalosti Antonína Friče (především korespondence) a materiály a sbírkové předměty zoologického a paleontologického oddělení Přírodovědeckého muzea Národního muzea.

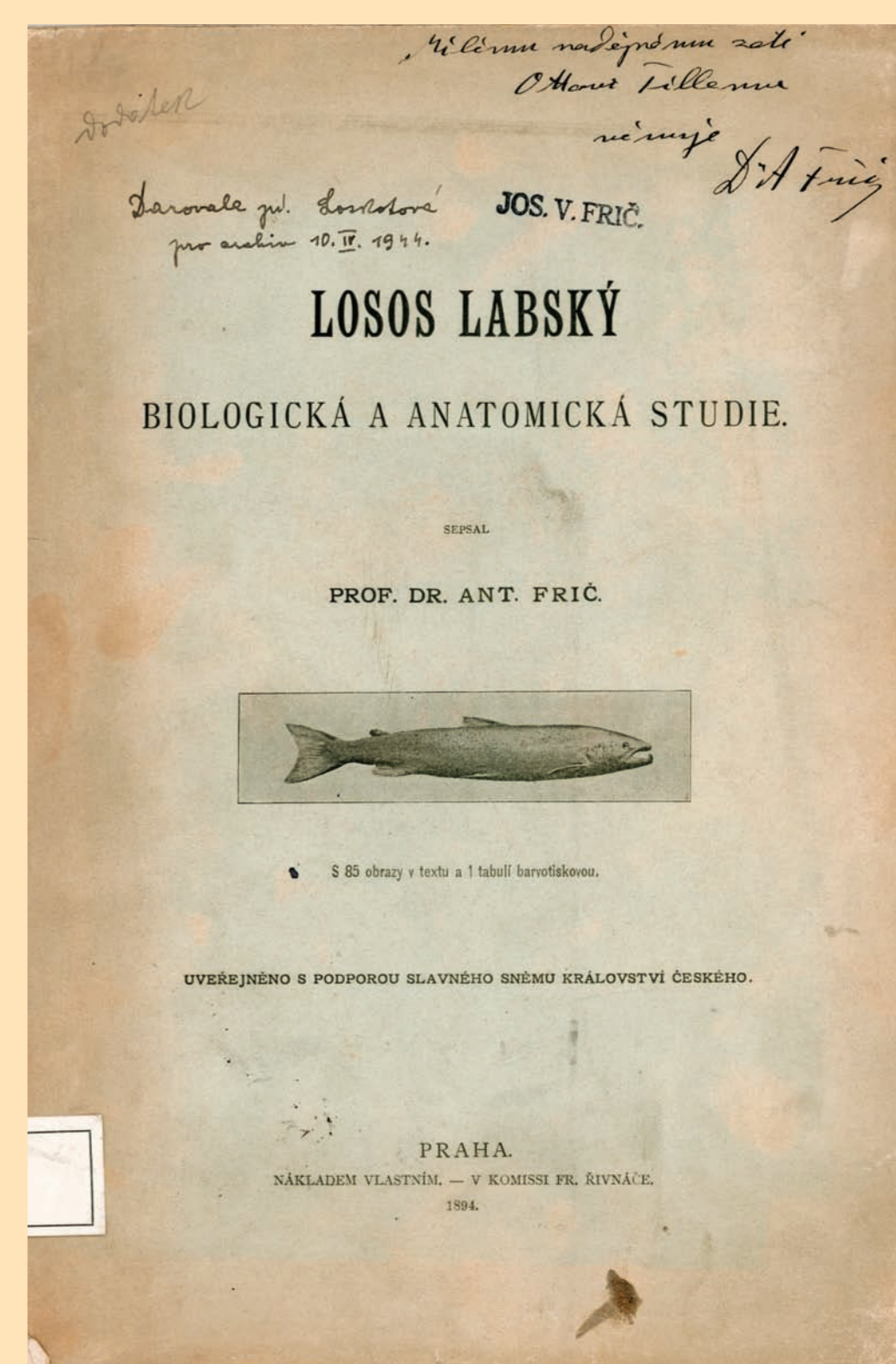
Obr. 1: Prof. Dr. Antonín Frič. Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Fotoarchív, sign. 171.67.

Obr. 2: Juvenilní samice lososa labského ulovená ve Vltavě v Praze dne 20. 5. 1881. Národní muzeum – Přírodovědecké muzeum, zoologické oddělení, inv. č. P6V 31142, foto: Jiří Vaněk.

Obr. 3a,b: Ukázky z Fričovy korespondence s chovateli lososů – dopisy Josefa Markucioho ze Sušice a H. Schustera z Freiburgu. Archiv Národního muzea, f. Antonín Frič, k. 9, inv. č. 611 a k. 10, inv. č. 893.

Obr. 4: Stěžejní Fričova práce zabývající se problematikou lososa labského, Praha 1893 (1894). Archiv Národního muzea, f. Antonín Frič, k. 16, inv. č. 1226.

VÝSLEDKY

Antonín Frič identifikoval následující strategické úseky řek: Obříství (Labe) – místo hromadného lovu podzimních lososů (tzv. tuláků), Terezín (Ohře) – „brána“ pro migraci ryb do Ohře, Praha (Vltava) – nadměrný lov v pražské lososnici, Sušice a Horažďovice (Otava) – hlavní trdliště lososa labského. Podařilo se realizovat Fričův záměr zřídit malé pokusné stanice na pramenech řek. Klíčovou úlohu sehrál „vzorový“ Zemský ústav pro chov lososů v Sušici (založen 1871). Důležitá role připadla dále „vytírácím stanicím“ v Hřensku a Obříství, které poskytovaly oplozené jikry domácího lososa labského dalším ústavům (zpočátku byly používány oplozené jikry lososa rýnského získané nákupem či darem od říšského rybářského spolku v Berlíně a H. Schustera ve Freiburgu). Ve sledovaném období bylo založeno na 30 stanic pro umělý chov lososa labského a do řek v Čechách vypuštěno na 10 milionů strdlíc. Došlo k dočasnému zvýšení výskytu (a zároven lovu) lososa labského v řekách na území Čech.

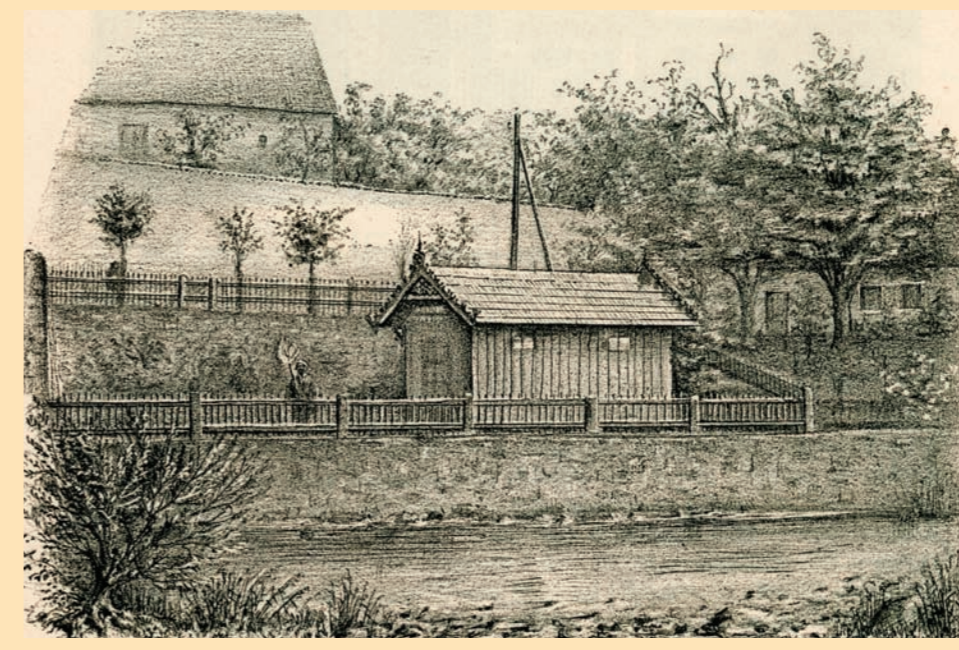
Frič systematicky budoval síť spolupracovníků z řad rybářů, rybářských spolků, osob zajišťujících chod líhni a lesníků. Mezi jeho nejbližší domácí spolupracovníky patřili: Josef Markucio (chovatel lososů v Sušici), Ferdinand Perner (mlynář v Labské Týnici, dnešním Týnci nad Labem) a Karel Podhorský (pražský obchodník s rybami). V rámci snah o demokratizaci vědy Frič průběžně zveřejňoval výsledky nejen svých zjištěních. Hlavní komunikační tribunou se stal časopis Vesmír. Významnou úlohu sehrála také Fričova přednášková činnost („kočující učitel“), během níž využíval moderních učebních pomůcek (diagramy, modely, ukázky přístrojů pro chov ryb apod.). Podporoval vznik rybářských spolků usilujících o ochranu ryb, jejich výzvy k přednáškám se mu naopak stávaly podnětem k dalším badáním. Průběžné výsledky akce Frič prezentoval v Rybářském pavilonu na Jubilejní zemské výstavě v Praze (1891).

ZÁVĚR A DISKUZE

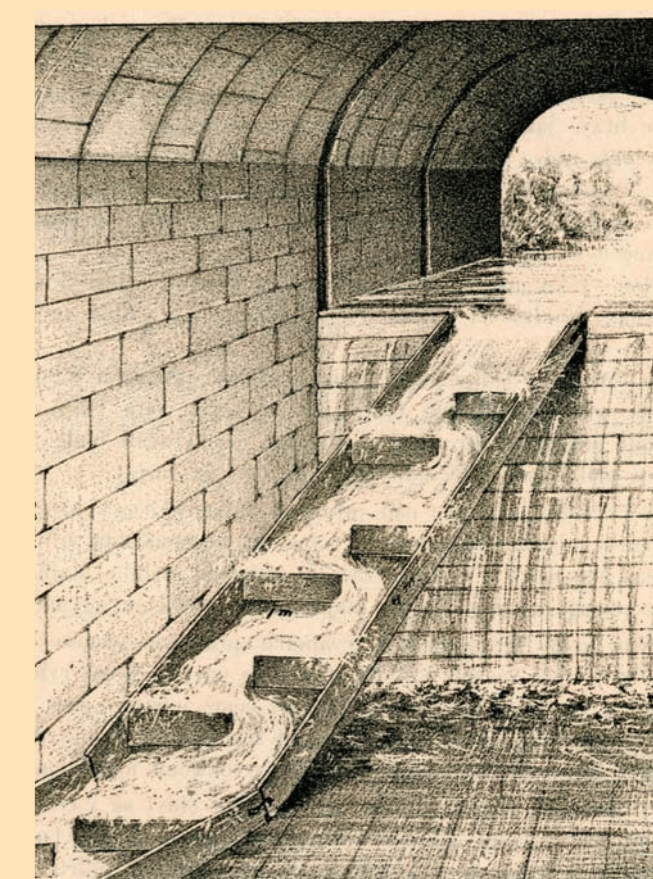
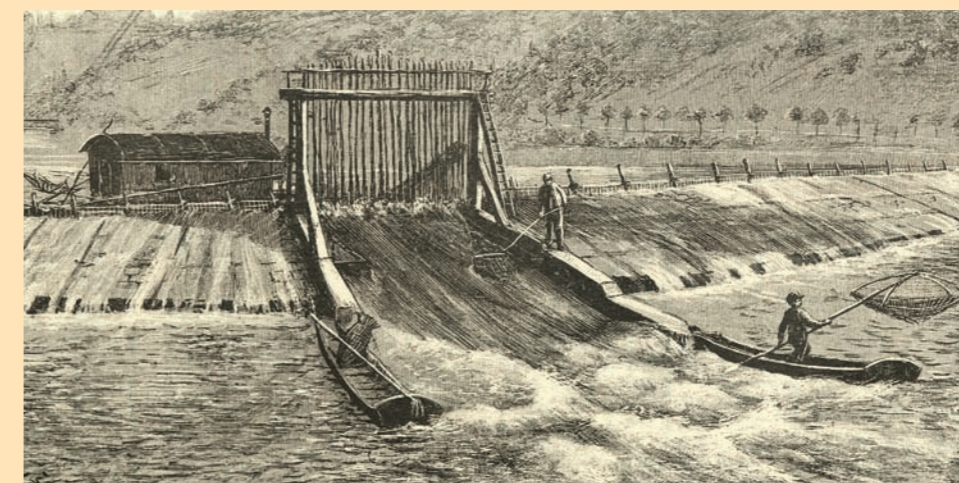
Akce, jež probíhala vedle široké škály dalších Fričových vědeckých a akademických činností, poukázala na nutnost komplexního vnímání a řešení sledované problematiky. Díky rozsáhlé popularizaci tématu byla veřejnost upozorněna na nezbytnost zájmu nejen o stav samotných rybích populací, ale vodních toků obecně. Právě ty se tehdy začaly stávat prostorem trávení volného času, odpradávná navíc významně ovlivňovaly identitu konkrétních míst. V rámci záchranných snah se Fričovi podařilo nashromáždit velké množství cenných poznatků (nejen o lososu labském) využitelných pro současný interdisciplinární výzkum. Frič, velký milovník lososa s majolou, neopomenul sledovat např. ani kulinářské aspekty sledované problematiky. Téma, dotýkající se jak přírodovědných, tak humanitních a společenských oborů, nabízí značný potenciál k dalšímu výzkumu.

Obr. 8: Mladý losos (strdlice). A. Frič: Losos labský. Biologická a anatomická studie. Archiv Národního muzea, f. Antonín Frič, k. 16, inv. č. 1226.

Obr. 5: Zemský ústav pro chov lososů v Sušici. A. Frič: Losos labský. Biologická a anatomická studie. Archiv Národního muzea, f. Antonín Frič, k. 16, inv. č. 1226.

Obr. 6: Rybí přechod („rybovod“) v Terezíně postavený v roce 1885. A. Frič: Losos labský. Biologická a anatomická studie. Archiv Národního muzea, f. Antonín Frič, k. 16, inv. č. 1226.

Obr. 7: Lososnice pod Mostem císaře Františka Josefa I. v Praze (kresba Bohumil Bauše). Vesmír 14, 1885, č. 22. Národní muzeum – Knihovna Národního muzea, oddělení časopisů.

Obr. 9: Výčez z Fričovy Rybářské mapy Království českého (1888). Knihovna Fakulty rybářství a ochrany vod Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích (Vodňany), sign. FRM02357

Prameny a literatura

Archiv Národního muzea, fond Antonín Frič
Archiv Národního muzea, Registratura Národního muzea, Zoologie
Literární archiv Památníku Národního písemnictví, fond Antonín Frič
Národní muzeum – Přírodovědecké muzeum, knihovna a sbírky zoologického a paleontologického oddělení
Frič, A.: Dra Antonína Friče Cesty po Evropě a Americe, Praha 1900.
Frič, A.: Losos labský. Biologická a anatomická studie, Praha 1893 (1894).
Frič, A.: O rybářství v řekách českých a o jeho poměru k umělému pěstování ryb a k průmyslu. Archiv pro přírodovědecká prozkoumání Čech, sv. II, odd. 4, Praha 1871.
Frič, A.: Rybářská mapa Království českého, Praha 1888.
Tematické články v dobových českých časopisích Vesmír a Živa.

Poděkování

Poster vznikl v rámci interního vědeckého grantu Národního muzea evid. č. P21/011G-MI „Záchranná akce Antonína Friče na zvýšení populace lososa labského v kontextu proměn tváře českých řek poslední třetiny 19. století“ (2021–2022).